

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝΤ. ΕΠΙΜΕΛΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ
ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

*«τὸ δὲ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος,
εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν».*
(Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος)

ΑΘΗΝΑΙ 1980

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ
ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝΤ. ΕΠΙΜΕΛΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ
ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

*«τὸ δὲ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος,
εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν».*
(Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος)

ΑΘΗΝΑΙ 1980

Ἀνάτυπο
ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τόμος ΚΔ'

Τιμητικὸ ἀφιέρωμα
εἰς
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ Γ. ΜΙΟΝΗΝ

1 Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ: ΤΑ ΕΝΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ

‘Η Ποιμαντική συνιστά αντικείμενο διδασκαλίας ή είναι χάρισμα; Διδάσκεται ή όχι; Είναι επιστήμη, τέχνη, τεχνική; Είναι κλίσις ή κλήσις; ή κλίσις και κλήσις;

Είναι βέβαιο πάντως ότι στηρίζεται σε ώρισμένες ψυχολογικές, κοινωνικές και άλλες ανθρωπολογικές προϋποθέσεις του ασκούντος το ποιμαντικό έργο. Είναι όμως δυνατό να κάνουμε λόγο και για ποιμαντικό χάρισμα. Γίνεται δε όλο και περισσότερο συνειδητό ότι το χάρισμα αυτό καλλιεργείται με ποικίλους τρόπους.

Βλέπουμε λοιπόν τα τελευταία χρόνια να καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια ανανέωσης και μεταρρυθμίσεως των προγραμμάτων των σχετικών με την ποιμαντική θεολογική εκπαίδευσι και την κατάρτισι των στελεχών τής ‘Εκκλησίας¹. ‘Η ανανέωσι αυτή συμπίπτει με την ανανέωσι του ενδιαφέροντος για την διαποίμανσι του συγχρόνου ανθρώπου και την ένασχόλησι των εκκλησιαστικών υπευθύνων με την καλλίτερη δυνατή μετάδοσι στην εποχή μας του χριστιανικού μηνύματος περι σωτηρίας.

Βρισκόμαστε λοιπόν σε μιὰ μοναδική συζήτησι για το νόημα αλλά και τον ρόλο τής Πρακτικής ή Ποιμαντικής Θεολογίας στην εκπαίδευσι των θεολόγων σήμερα, μιὰ και αυτός ο κλάδος τής Θεολογίας είναι

1. ‘Η προσπάθεια αυτή έχει αποτυπωθή και στην υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία από την όποια επελέγησαν οι πηγές και τα βοηθήματα για την συγγραφή τής ανά χειρας εργασίας. Χωρίς να εξαντλούν το εύρος τής συζητήσεως γύρω από τα προβλήματα τής ποιμαντικής θεολογικής εκπαίδευσσεως και τής ποιμαντικής ψυχολογίας καλύπτουν βασικές πτυχές της και επισημαίνουν τον σύγχρονο προσανατολισμό. Το πλήθος των κυκλοφορούντων βιβλίων και άρθρων καθιστά εκ των πραγμάτων αναγκαία την επιλογή. Βλ. προχείρως C. R. Feilding, *Education for Ministry*, Dayton, Ohio 1966· M. Braun, *Reformation des Theologie-Studiums*, Hamburg 1966· K. H. Neufeld, «Theologische Ausbildung heute — ein neues Modell», εν *Theologisch-praktische Quartalschrift* 120, 1972, 1: 43-51· SKT *Studium Katholische-Theologie*, Bd. 1-5, Köln 1973-1976· W. Herrmann-G. Buttler, «Ausbildung, theologische», εν G. Otto. *Praktisch Theologisches Handbuch*, Stuttgart 1975, σ. 65-78· *Theologiestudium - Vikariat - Fortbildung. Gesamtplan der Ausbildung für den Pfarrerberuf*, Stuttgart 1978.

υπεύθυνος για την πράξι αλλά και την κριτική θεώρησι τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας². Συζήτησι γίνεται ἀκόμα και για τὸ ὄνομα: Πρακτικὴ ἢ Ποιμαντικὴ Θεολογία θὰ ὀνομάζεται ὁ κλάδος αὐτός³; Ἡ συζήτησι ὅμως ἐπεκτείνεται και στὸ περιεχόμενο και στὶς μεθόδους πού θὰ χρησιμοποιήσῃ τόσο για τὴν ἀπόκτησι και τὴν μετάδοσι τῶν γνώσεων ὅσο και για τὴν διαποίμανσι, προσώπων και ομάδων.

2. Βλ. τὸ συλλογικὸ ἔργο *Praktische Theologie Heute*, München-Mainz 1974, πού ἀπηχεῖ ἐκεῖνες τὶς ζυμώσεις τῆς τελευταίας δεκαετίας στὸν χῶρο τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας, οἱ ὁποῖες σήμερα κατευθύνουν τὴν ἔρευνα και τὴν διδασκαλία. Ἡ δημοσίευσι αὐτῆ εἶχε προγραμματισθῆ ἀπὸ τὸ Συμβούλιον τῆς Συνόδου τῶν γερμανοφώνων ποιμαντικῶν θεολόγων μαζί με τὸ συνέδριό της πού ἔγινε στὴν Βιέννη ἀπὸ 2-5 Ἰανουαρίου 1974 με τίτλο: «Praktische Theologie 1774-1974». Ἐπίσης τὸ ἄρθρον τοῦ V. Schurr, «Pastoraltheologie im 20. Jahrhundert», ἐν *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert*, Freiburg 1970, τ. 3, σ. 371-435.

3. Βλ. I. Κορναράκη, *Σχέσις τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 5 ὑποσ. 2 και H. Faber, *Profil eines Bettlers? Der Pfarrer in Wandel der modernen Gesellschaft*, Göttingen 1976, σ. 86. Χαρακτηριστικὸς εἶναι και ὁ τίτλος τοῦ Συμποσίου πού ἔγινε 10 με 13 Σεπτεμβρίου 1974 στὸ Salzburg: «Von der Pastoraltheologie zur Praktischen Theologie». Οἱ ὁμιλίαι και οἱ συζητήσεις ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν E. Weinzierl και G. Griesl τὸ 1976.

2 Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ ΣΤΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Τὰ προβλήματα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτὰ τὰ θέματα δὲν περιορίζονται στὶς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίες. Ἀποτελοῦν καὶ ἀντικείμενο εὐρυτέρων ἐκκλησιαστικῶν συναντήσεων, ὅπου ἀντιπρόσωποι διαφόρων Ἐκκλησιῶν συνεργόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀντιμετωπίζουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν προβληματικὴ αὐτή.

2.1 Ἡ σύσκεψι τοῦ Bossey (1967)

Πρώτη ἄθησι αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶχε δοθῆ σὲ σύσκεψι καθηγητῶν τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας ἀπὸ 22-26 Αὐγούστου 1967 στὸ Οἰκουμενικὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ Bossey, πλησίον τῆς Γενεύης, ἣ ὁποία ἐξέτασε τὸ θέμα: «Ἡ διδασκαλία τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας ἀπὸ οἰκουμενικῆ ἄποψιν».

Ἡ σύσκεψι ὑπῆρξε πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ συζήτησε ποικίλα προβλήματα, ποὺ τίθενται στὴν Πρακτικὴ Θεολογία, χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ δώσῃ ἀπαντήσεις σὲ ὅλα τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἔθεσε. Οἱ ἀνταλλαγές ἦσαν χρησιμώτατες καὶ ὑπέδειξαν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συνεργασίας τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας μὲ τὶς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ τρόπου διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων τοῦ πρακτικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας⁴. Στὶς προθέσεις τῶν ὀργανωτῶν ἦταν νὰ συγκαλέσουν καὶ πάλιν ἀργότερα μιὰ τέτοια σύσκεψι, γιὰ νὰ γίνῃ ἐκ νέου μιὰ ἀποτίμησι τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν κόπων, ποὺ θὰ εἶχαν στὸ μεταξὺ καταβληθῆ, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ποὺ θὰ εἶχαν συγκεντρωθῆ.

2.2 Ἡ σύσκεψι τοῦ Arnoldshain (1972)

Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ πέντε χρόνια παράγοντες τῶν Ἐκκλησιῶν ὀργάνωσαν μιὰ νέα σύσκεψι ἀπὸ 17-23 Ἰουλίου 1972 στὸ Arnoldshain τῆς Δυτ.

4. Βλ. περαιτέρω I. Κορναράκη, Σχέσεις τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ Α. Μ. Σταυροπούλου, Ἰνστιτούτο πρὸς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1977, σ. 16.

Γερμανίας, για να συζητήσουν την εφαρμογή κλινικών μεθόδων στην ποιμαντική εκπαίδευσι (Clinical Pastoral Education for Pastoral Care and Counselling).

Το κύριο βάρος δόθηκε σε συγκεκριμένη μέθοδο ποιμαντικής κατάρτισεως χαρακτηριστική του αμερικανικού ποιμαντικού κινήματος, την «κλινική ποιμαντική κατάρτισι» ή «εξάσκησι» που πρόσφατα, το 1975, γιόρτασε τὰ πενήντα της χρόνια⁵. Τὸν πλοῦτο τῶν εἰσηγήσεων καὶ τῶν συζητήσεων διαπιστώνει κανεὶς ἀποτυπωμένο στὰ εἰδικὰ τεύχη, στὰ ὅποια καταχωρήθηκαν αὐτὲς οἱ εἰσηγήσεις καὶ συζητήσεις⁶.

2.3 Ἡ σύσκεψι τοῦ Rüschnikon (1975)

Τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τόσο σοβαρὸ δὲν παρέμεινε περιορισμένο στὴ συνάντησι τοῦ 1972. Συγκροτήθηκε ἐγκαίρως, σύμφωνα μὲ ἀπόφασι τῆς συσκέψεως, μία διεθνῆς ὁμάς ἀντιπροσώπων ὀργανώσεων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐκπαίδευσι σὲ τομεῖς ποιμαντικῆς φροντίδος (Pastoral Care) καὶ ποιμαντικῆς συμβουλευτικῆς (Pastoral Counselling), ἐπιφορτισμένη νὰ παρακολουθῆ τίς διεθνεῖς ἐξελίξεις στὸν χῶρο αὐτὸ καὶ νὰ ἐνημερώνη τοὺς ὑπολοίπους. Ἡ ὁμάς αὐτὴ προετοίμασε τὴν ἐπομένη σύσκεψι ἀπὸ 23-30 Ἰουλίου 1975 στὸ Rüschnikon, ἔδρα Θεολογικῆς Σχολῆς Βαπτιστῶν, κοντὰ στὴ Ζυρίχη, Τὸ θέμα ἦταν: «Ἐκπαίδευσι γιὰ τὸ ποιμαντικὸ λειτούργημα

5. Περισσότερα στοιχεῖα γι' αὐτὸ τὸ εἶδος ποιμαντικῆς ἐργασίας βλ. εἰς Φ. Φάρου, «Ἡ ποιμαντικὴ διακονία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου» ἐν Ἀκτῖνες 30, Ἰουλ.-Σεπτ. 1967, σ. 241-249· E. Thornton, Professional Education for Ministry, A History of CPE, Nashville and New York 1970· W. Zijlstra, Seelsorge-Training, Clinical Pastoral Training, München 1971. Τὸ περιοδικὸ Wege zum Menschen ἀφιέρωσε τὸ τεύχος τοῦ Ἰουλίου 1975 στὰ πενήντα χρόνια κλινικῆς ποιμαντικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὸ ἐτήσιο συνέδριον τοῦ εἰδικοῦ μὲ αὐτὴ τὴν ἐκπαίδευσι συνδέσμου τῶν H.P.A. (Association for Clinical Pastoral Education, ACPE) τοῦ ἔτους 1975 ἦταν ἀφιερωμένο σ' αὐτὴ τὴν ἐπέτειο. Λεπτομέρειες βλ. εἰς H.-J. Wachsmuth, «Fünfzig Jahre CPE», ἐν Wege zum Menschen 28, Juli 1976, 7: 297-300. Ὁ ἀναφερθεὶς σύνδεσμος ἐκδίδει ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν American Association of Pastoral Counselors καὶ τὴν Canadian Association for Pastoral Education τὸ περιοδικὸ The Journal of Pastoral Care καὶ εἰδικὸ δελτίο γιὰ τὰ μέλη του (acpe News).

6. Βλ. τὸ δελτίο τῆς Εὐαγγελικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Arnoldshain Arnolds-hainer Protokolle, τεύχος 6 τοῦ 1973, ἀφιέρωμα στὶς ἐργασίες τῆς συσκέψεως: «Clinical Pastoral Education for Pastoral Care and Counselling». Πολλὲς ἐκ τῶν εἰσηγήσεων καὶ συζητήσεων ἐδημοσιεύθησαν εἰς W. Becher (Hg.), Klinische Seelsorgeausbildung - Clinical Pastoral Education, Frankfurt 1972 καὶ στὸ ἀφιέρωμα: Klinische Seelsorgeausbildung τοῦ περιοδικοῦ Wissenschaft und Praxis in Kirche und Gesellschaft (πρῶην Pastoraltheologie), 62 (April 1973) 4: 129-196.

και πώς αυτή πραγματοποιείται σε διαφορετικές προσωπικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες»⁷.

Παρουσιάστησαν περισσότερα του ενός υποδείγματα (modèles) εκπαίδευσης, ήσκηθη ανάλογος κριτική και ανεφέρθησαν εμπειρίες ποιμαντικής φροντίδος και συμβουλευτικής, όπως αυτές υφίστανται σε διαφορετικές χώρες. Ίδιαίτερη έμφασι δόθηκε στην ανάπτυξη που έχει πάρει ή κλινική ποιμαντική κατάρτιση στα πλαίσια του «Συνδέσμου Κλινικής Ποιμαντικής Έκπαίδευσης» (Association for Clinical Pastoral Education) των Ήνωμένων Πολιτειών. Ένδιαφέρον παρουσίασε ή έκθεσι της εργασίας μιας διολογιακής συμβουλευτικής ομάδος στην Σιγκαπούρη και ή φύσι του ποιμαντικού έργου στα πλαίσια της τελείως έκκοσμηκευμένης κοινωνίας ενός σοσιαλιστικού κράτους όπως της Άνατολικής Γερμανίας, της οποίας οι εκπρόσωποι ενημέρωσαν τους συνέδρους σε ειδική εκδήλωσι.

2.4 Ή σύσκεψι του Eisenach (1977)

Οι ανταλλαγές αυτές απέδειχθησαν καρποφόροι γι' αυτό και άπεφασίσθη ή συνέχισι των έπαφών και ή έμβάθυνσι της θεματικής σε μια προσεχή συνάντησι στο έδαφος πια της Άνατολικής Γερμανίας, στην πόλι Eisenach από 22-28 Σεπτεμβρίου 1977. Θέμα της ήταν: «Έμβάθυνσι σε ποιμαντικά θέματα με ανταλλαγή εμπειριών και άμοιβαίο εμπλουτισμό», στην οποία ό γράφων είχε την τιμή να εκπροσωπήση την Ί. Σύνοδο της Έκκλησίας της Ελλάδος.

Ή σύσκεψι προετοιμάσθηκε από τους ευρωπαϊκούς ειδικούς συνδέσλους Ποιμαντικής Συμβουλευτικής και Ποιμαντικής Ψυχολογίας σε συνεργασία με το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Έκκλησιών και τον Σύνδεσμο των Εύαγγελικών Έκκλησιών στην Άνατολική Γερμανία. Έλαβαν μέρος 65 ποιμένες, θεολόγοι και άλλοι ειδικοί της ποιμαντικής εκπαίδευσης, αντιπρόσωποι των τεσσάρων μεγάλων όμολογιών από 14 ευρωπαϊκές χώρες. Ως παρατηρητές παρευρέθησαν μέλη ειδικών ποιμαντικών συνδέσμων από τις Η.Π.Α. και τον Καναδά.

Στην πρόθεσι της διασκέψεως ήταν να δοθῆ έμφασι σε πλευρές του ποιμαντικού έργου που είχαν μείνει στο περιθώριο σε προηγούμενες συναντήσεις. Το βάρος μέχρι τώρα είχε δοθῆ περισσότερο στις μεθόδους καταρτίσεως για το ποιμαντικό λειτούργημα με έμφασι στην ποιμαντική συμ-

7. «Formation for Ministry. How pastoral training is affected in social and personal settings». Της συναντήσεως αυτής δὲν εξέδόθησαν πρακτικά. Έχουμε όμως υπόψι μας τις εισηγήσεις της όλομελείας των Don Browning, «Pastoral Care and Models of Training in Counseling», H. Faber, «CPE and Social Structures» και A. Codin, «Pastoral Care and Spiritual Development».

βουλευτική και την κλινική ποιμαντική κατάρτισι. Φαινόταν όμως ότι ίσως είχε πάρει ένα τεχνικό μεθοδολογικό προσανατολισμό ή όλη ποιμαντική εκπαίδευσι κι έμοιαζε σά να είχε χαθή ή θεμελιώδης θεολογική προοπτική του ποιμαντικού έργου. Για την επανεύρεσι αυτού του κέντρου οί υπεύθυνοι του προγραμματισμού τής διασκέψεως θεώρησαν αναγκαία την ένταξι στα ύπο διαπραγματέυσι θέματα δύο θελεμιαδών έρωτημάτων ως πρὸς την ύπόστασι τής Ποιμαντικής.

Έτσι α) δυὸ ομάδες τής διασκέψεως προσπάθησαν να εξετάσουν την «θρησκευτική διάστασι στην Ποιμαντική» και β) άλλες δυὸ τὸν «προφητικό ρόλο του ποιμένου», ενώ γ) μιὰ πέμπτη ομάδα θέλησε να δῆ μιὰν ἄλλη παραμελημένη πτυχή του σημερινού τεχνοκρατουμένου κόσμου και ανθρώπου, τῆ λειτουργικότητα τῶν συμβόλων για την ποιμαντική ἐπικοινωνία και τις ποιμαντικές δυνατότητες τής έσωτερικής περισυλλογῆς (Meditation). Έξάλλου δ) δυὸ άλλες ομάδες προσπάθησαν να εκτιμήσουν την δυνατότητα να περιλάβουν — ἢ καλλίτερα να «προσλάβουν» — στην ποιμαντική πράξι αρχές από την εφαρμογή θεραπειῶν (Körpertherapien), στις ὁποῖες κύριος στόχος είναι ἡ ἀκρόασι τής γλώσσας του σώματος (Körpersprache, Body Language), στην παραμέλησι τής ὁποίας ὀφείλεται ἡ γένεσι πολλῶν διαταραχῶν. Στις θεραπευτικές συνεδρίες δίδεται ἡ δυνατότης στα άτομα να εκφράσουν σωματικά (διὰ του σώματος) ἀναστολές, συναισθήματα, ψυχικές καταστάσεις και να συνειδητοποιήσουν με συγκεκριμένες ασκήσεις την ροή και την ἀνακοπή τής ἐνεργείας του σώματος (Bioenergetic). Το σώμα είναι ὁ καθρέφτης του χαρακτήρος και μπορεῖ να χρησιμεύσει ως ὁδηγὸς για την κατανόησι συγκινησιακῶν διαταραχῶν· ἡ γλώσσα του σώματος είναι δυνατὸ να θεωρηθῆ σαν τὸ κλειδί — και θεραπεία — για πολλά ψυχολογικά προβλήματα.

Ἡ τεχνική διαδικασία τής διασκέψεως ἦταν ἡ ἀκόλουθη: ἐργασία καθ' ομάδας και ἐν συνεχείᾳ παρουσίασι τῶν ἀποτελεσμάτων στην ὀλομέλεια.

Οί σύνεδροι ως μέλη τῶν ἐπὶ μέρος ομάδων ἀντήλαξαν ἀπόψεις και ἐμπειρίες για τὸ πῶς βλέπουν την θρησκευτική διάστασι στο ποιμαντικό τους ἔργο και πῶς ἀντιμετωπίζουν τὸν προφητικό τους ρόλο ως ποιμένων στην καθημερινή διαπροσωπική τους σχέση με τοὺς πιστούς, ἄλλα και στην εὐρύτερη σχέση τους με την κοινωνία. Παράλληλα όμως διερωτήθησαν και για την ποιμαντική διάστασι τής προφητικῆς παρουσίας τής Ἐκκλησίας στον σημερινὸ κόσμο. Ἦταν καιρὸς να μιλήσουν για τὸ «ἴδιον» (proprium) τής ποιμαντικῆς τους πράξεως, για την ποιμαντική τους ταυτότητα (Pastoral-identität) ως ποιμένων με συγκεκριμένη ἀποστολή μέσα στον κόσμο.

Εἶναι φυσικὸ να είναι δύσκολη, ἂν ὄχι ἀδύνατη, ἡ ἀποτύπωσι τῶν ἐντυπώσεων ἀπὸ ἕνα τέτοιο συνέδριο. Διάχυτη πάντως ἦταν ἡ ἐντύπωσι μιᾶς εὐαισθητοποιήσεως για την επανεύρεσι και ἐπαναπροβολή του κέντρου

τῆς Ποιμαντικῆς, πὸ εἶναι ἡ διατήρησι στὴ μνήμη ποιμένων καὶ ποιμαιομένων τῆς ἀνάγκης τῆς συνδέσεως καὶ ἀναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μία διάστασι ἀλλὰ ἡ διάστασι — ἴσως τὸ χαμένο κέντρο — τῆς Ποιμαντικῆς. Σ' αὐτὴν ἐγγράφονται καὶ σ' αὐτὴν περιέχονται οἱ ποικίλες πτυχές τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Αὐτὴν ὀφείλουν νὰ διακονοῦν, εἰ δυνατόν οἱ ἐφαρμογές τῶν συγχρόνων ψυχοθεραπευτικῶν μεθόδων, ὁ χειρισμὸς τῶν συμβόλων, ἡ χρησιμοποίησι τῆς γλώσσας τοῦ σώματος στὸν χῶρο τῆς ποιμαντικῆς πράξεως⁸.

2.5 Ἡ σύσκεψι τοῦ Ἐδιμβούργου (1979)

Ὁμόφωνη ἦταν ἡ ἀπόφασι γιὰ συνέχισι αὐτῆς τῆς προσπάθειας σὲ νέα, διεθνῆ αὐτὴ τὴ φορά, συνάντησι πὸ ἐπραγματοποιήθη τὸ προηγούμενο καλοκαίρι (8 ἕως 15 Αὐγούστου 1979) στὸ Ἐδιμβούργο τῆς Σκωτίας, γιὰ νὰ διερευνήσῃ σύγχρονα θέματα ἐκ τοῦ χώρου τῆς ποιμαντικῆς φροντίδος καὶ ποιμαντικῆς ἐκπαιδεύσεως. Καὶ τὴν φορά αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ τοῦ γράφοντος εἶχε ἐκριθῆ ὑπὸ τῆς Ἰ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐλαβαν μέρος 400 περίπου σύνεδροι ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, ἐκπρόσωποι τῶν τεσσάρων κυρίων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν⁹.

Τὸ συνέδριον ὑπὸ τὸν γενικὸ τίτλον «Ἡ τόλμη τῆς ἐλευθερίας» (The Risks of the Freedom) διεπραγματεύθη τὰ ἑξῆς ἐπὶ μέρους θέματα:

— Ἐλευθερία καὶ μάθησι. Ἐποπτεία καὶ προσωπικὴ πρωτοβουλία—ἐκπαιδεῦσι ἢ ἀιδεολογικὸς διαποτισμὸς;

— Ἐλευθερία καὶ μέθοδος. Οἱ πολλὰς θεραπεῖες—χάος ἢ ζωτικότης;

— Ἐλευθερία καὶ πολιτισμὸς. Τὰ πολιτιστικὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς φροντίδος—ἐλευθερώνουν ἢ περιορίζουν;

Τόσον κατὰ τὶς εἰσηγήσεις ὅσον καὶ κατὰ τὶς συζητήσεις τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων ἐλήφθη πρόνοια ὥστε ὁ προσανατολισμὸς νὰ ἔχη ὡς στόχον

8. Ὁρισμένα κείμενα τῆς συσκέψεως τοῦ Eisenach ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἀφιέρωμα τοῦ ἀνατολικογερμανικοῦ περιοδικοῦ Die Zeichen der Zeit, στὸ τεῦχος Μαΐου τοῦ 1978. Ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τὴν σύσκεψι ἐκθέτει καὶ ὁ ἐλβετὸς R. Albisser, «Religiöse Dimension und Prophetische Rolle», ἐν Vaterland 14 Ὀκτωβρίου 1977.

9. Βλ. περαιτέρω D. Duncan, «Edinburgh. A brief summary of the International Congress on Pastoral Care and Counselling», πολυγραφημένη ἔκθεσι 6 σ. διανεμηθεῖσα στοὺς συνέδρους μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συσκέψεως. E. Thornton, «The Risks of Freedom», ἐν The Journal of Pastoral Care, 33, September 1979, 3: 145-148. H. Wachsmuth, «The Risks of Freedom. Internationaler Kongress für Seelsorge und Beratung, Edinburgh 1979», ἐν Wege zum Menschen 31, Nov. - Dez. 1979, 11-12: 502-506.

τήν προετοιμασία τῶν ποιμένων γιά τὸ ποιμαντικό τους λειτουργήμα. Ἡ ἐμβάθυνσι ἐγένετο καθ' ομάδας ὀλιγομελεῖς (Reflexion Groups), στίς ὁποῖες ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία περαιτέρω συζητήσεως τῶν θεμάτων δια τῆς προσκομίσεως τόσον τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας ὅσον καὶ τῶν ἐμπειριῶν τῆς Ἐκκλησίας, στήν ὁποία ἀνῆκαν οἱ συμμετέχοντες.

Ἐδόθησαν ἐπίσης ἐκθέσεις γιά τὸν τρόπο τῆς ἀσκήσεως τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου στήν Τανζανία, τὴν Νότια Ἀμερική, τὴν Ἰαπωνία καὶ τὴν Πολωνία. Οἱ συνέδροι ἐξ ἄλλου ἔλαβαν μέρος σὲ ομάδες ἐργασίας πού εἶχαν ἐπιλεγῆ σύμφωνα μὲ θέματα τῆς προτιμῆσεώς των. Μεταξὺ ἄλλων οἱ ομάδες ἐργασίας ἀντιμετώπισαν καὶ τὰ ἐξῆς ζητήματα: Ποιμαντική καὶ ἀπελευθέρωσι, ὁ ἐφημέριος ὡς ἐπόπτης ἀσκουμένων, βιβλιόδραμα, σύγχρονοι ἀντιλήψεις γιά τὴν ὁμοφυλοφιλία, ποιμαντική καὶ συμβουλευτική γάμου καὶ οἰκογενείας κ.λπ.

Ἐλπίζεται ὅτι σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα θὰ ἐκδοθοῦν τὰ πρακτικά τοῦ συνεδρίου στήν ἀγγλικὴ καὶ γερμανικὴ γλῶσσα, ὅπου πλὴν τῶν εἰσηγήσεων θὰ καταγραφοῦν καὶ οἱ συζητήσεις, πολλαπλῶς ὠφέλιμοι γιά ὅσους θέλουν νὰ γνωρίσουν τίς σύγχρονες κατευθύνσεις τῆς ποιμαντικῆς καὶ ποιμαντικῆς συμβουλευτικῆς.

2.6 Μελλοντικὲς συσκέψεις (1981, 1983, 1985)

Ἡ προσπάθεια ὅμως θὰ συνεχισθῆ. Μὲ ἀπόφασι πού ἔχει ἤδη ληφθῆ ἀπὸ τὴν διεθνή ἐπιτροπή, οἱ ἐργασίες τοῦ συνεδρίου θὰ συνεχισθοῦν σὺν Θεῷ ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐπιπέδου στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λουβλίνου (Πολωνία) ἀπὸ 3-12 Σεπτεμβρίου τοῦ 1981. Ὡς τίτλος ἐπελέγη: «Θρησκευτικὲς ἀξίες καὶ θρησκευτικὲς ἐμπειρίες κατὰ τὴν ἀσκησι τῆς ποιμαντικῆς καὶ τῆς ποιμαντικῆς συμβουλευτικῆς». Τὸν ἴδιο χρόνο θὰ πραγματοποιηθῆ στήν Τανζανία παναφρικανικὸ συνέδριο. Τὸ ἐπόμενο διεθνὲς συνέδριο προβλέπεται νὰ γίνῃ στίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τὸ 1983.

Σημειώνουμε ὅτι μεταξὺ τῶν συνέδρων ἐξεφράσθη ἡ εὐχὴ τὸ εὐρωπαϊκὸ συνέδριο τοῦ ἔτους 1985 νὰ λάβῃ χώρα στήν Ἑλλάδα, γιά νὰ δοθῆ ἡ εὐκαιρία στοὺς συνέδρους νὰ λάβουν ἀμεση γνῶσι τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως στὸν χειρισμὸ ποιμαντικῶν θεμάτων. Ἴσως θὰ ἦτο χρήσιμο νὰ ἐπιδιωχθῆ κάτι τέτοιο, γιά νὰ δοθῆ ἡ δυνατότης προβολῆς τοῦ ὀρθοδόξου στοιχείου στήν ποιμαντική, διότι μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ ἡ Ὁρθοδοξία μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν μεταστοιχείωσι τῆς ποιμαντικῆς μεθόδου καὶ ν' ἀνοίξῃ ὅλως νέες προοπτικὲς γιά τὴν διαποίμανσι τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

3 ΤΟ ΕΥΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Μέχρι τότε θά ήταν ίσως χρήσιμο ειδική ομάδα εργασίας (τά μέλη της οποίας ευκταίον κρίνεται να συμμετάσχουν στο ευρωπαϊκό συνέδριο) α) να μελετήσει με προσοχή τόν τρόπο, με τόν όποιο προετοιμάζουμε τούς ποιμένες μας για τò ποιμαντικό τους λειτούργημα και β) να δῆ σέ τι μπορούμε να βελτιώσουμε αὐτή τήν προετοιμασία, ἀντλοῦντες κυρίως ἀπό τήν Ὁρθόδοξο Παράδοσι καταρτίσεως για τήν ἱερωσύνη¹⁰ και παρακολουθοῦντες παραλλήλως μεθόδους, πού ἄλλες Ἐκκλησίες ἐπιλέγουν πρὸς τόν σκοπὸ αὐτό¹¹.

Ἀξίζει να ἀναφερθῆ ἐδῶ ἡ μετονομασία τοῦ παλαιοῦ Theological Education Fund (1958-1977) σέ Programme on Theological Educa-

10. Βλ. Η. Πατσαβοῦ, Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κλῆρον κατὰ τούς πέντε πρώτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1973, σ. 191-195 και 238-244. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν για τὸ εἶδος τῆς παιδείας πού πρέπει να ἔχη ὁ κλῆρος, ὅσα σποραδικῶς ἀναφέρουν τόσο ὁ Β. Λαούρδας, Ὁ ἔμματα παιδείας «εὐπαιδεία Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσίου, ἀπὸ τήν πρώτη δημοσίευσι τοῦ 1953), Θεσσαλονίκη 1979, σ. 20-21, 23, 26-27 ὅσο και ὁ Κ. Μπαστιάς, Παπὰ διαμάτης, Ἀθήναι 1974 (πρώτη ἐκδοσι 1962), σ. 37, 120-122 και 250-252, 238-246. Σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα πρβλ. τὸ «Ἐφύμνιο στὸν παπὰ τὸν ... ἀγράμματο» τοῦ Π. Γ. Δελαπόρτα στὴν ἐφημερίδα Τὸ Βῆμα 2 Σεπτ. 1979. Περαιτέρω βλ. Ι. Ν. Καμίρη, Προσπάθειαι πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὀρθόδοξου ἐλληνικοῦ κλήρου, Τὰ πεπραγμένα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως 1945-1949, Ἀθήναι 1949· Σ. Γ. Μακρῆ, «Παιδεία, ἐκκλησιαστικῆ», ἐν Θ.Η.Ε. 9, 1966, σ. 1052-1055· Π. Ζωγράφου, Ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσις καὶ ἱερεῖς, Ἀθήναι 1969· Τ. Σ. Τριβιζᾶ, «Ποιμαντικὰ τινα μέτρα διὰ τήν πνευματικὴν πρόοδον καὶ ἀνώψωσιν τοῦ ἱεροῦ κλήρου», ἐν τοῦ αὐτοῦ, Μορφὰ τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθήναι 1976, σ. 64-80· J. Sakellariou, La formation religieuse et spirituelle dans les écoles ecclésiastiques dans la Grèce contemporaine, Strasbourg 1979.

11. Ἐκ τῶν ἡμετέρων, μετὰξὺ ἄλλων, ἔχει ἐπισημάνει αὐτὴ τὴν ἀνάγκη κατὰ καιροὺς καὶ ὁ πατὴρ Φιλόθεος Φάρος στίς ἀκόλουθες ἐργασίες του: «Ἡ ποιμαντικὴ διακονία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου», ἐν Ἀκτῖνες Ἰουλ.-Σεπτ. 1967, σ. 249· «Ἡ ποιμαντικὴ συνομιλία», ἐν Ἀκτῖνες Ἀπριλ. 1968, σ. 150,153· «Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου στὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ τεχνοκρατικὴ κοινωνία», ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμάς Μαρτ.-Ἀπριλ. 1978, σ. 116-117· Ὁ διάλογος: ἀρχὲς καὶ μέθοδοι, Ἀθήναι 1979, σ. 13-15.

tion (PTE) με πρωτοβουλία του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ διαμόρφωσί του ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1977 ὡς ἰδιαιτέρας ὑποενότητος στὰ πλαίσια τοῦ Π.Σ.Ε. Ἡ ὑποενότης αὐτὴ ἐκδίδει καὶ ἰδιαίτερο δελτίο μὲ τὸν τίτλο ministerial formation, μὲ σκοπὸ νὰ συγκεντρώσῃ κάθε πληροφορία ποὺ ἔχει σχέσι μὲ τὴν θεολογικὴ καὶ ποιμαντικὴ ἐκπαίδευσιν ἀνὰ τὸν κόσμον¹². Πρόσφατα μάλιστα, ἀπὸ 4 ἕως 7 Ἰουλίου 1978, τὸ Πρόγραμμα αὐτὸ συνεκάλεσε στὴ Βασιλεῖα τῆς Ἑλβετίας εἰδικὴ σύσκεψιν γιὰ τὴν Ὁρθόδοξην Θεολογικὴν Ἐκπαίδευσιν μὲ ἐκπροσώπους τῶν Ὁρθοδόξων Θεολογικῶν Σχολῶν¹³.

Ἄς σημειωθῇ ὅτι στὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἐπιδειχθῆ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ἐπιδεικνύεται καὶ σήμερα ζωηρότατο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ τὴν κατάρτισιν τῶν ποιμένων σύμφωνα μὲ τὶς σύγχρονες ἀπαιτήσεις. Ἀφ' ἐνὸς ἡ ἴδρυσιν τῶν Τμημάτων Ἱερατικῆς Ἐπιμορφώσεως καὶ τῶν Ποιμαντικῶν Τμημάτων στὶς Θεολογικὰς Σχολὰς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι μιὰ ἐλπίς πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν¹⁴.

Εἶναι ὅμως δυνατόν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὶς τελευταῖες ἐξελίξεις καὶ ἐπιτεύξεις, ποὺ μόλις ἀναφέραμε, νὰ ὀμιλοῦμε γιὰ μιὰ «ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισιν» στὸν χῶρον τῆς θεολογικῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιμαντικῆς ἐκπαιδεύσεως; Καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατόν, ποιές θὰ ἦσαν οἱ προϋποθέσεις ποὺ θὰ ὡδηγοῦσαν στὴν ἀνανέωσιν αὐτῆς τῆς ἐκπαιδεύσεως;

3.1 Ρόλοι τοῦ ἱερέως σήμερα καὶ ποιμαντικὴ ἐκπαίδευσιν

Χωρὶς νὰ θεωροῦμε ὅτι ἐξαντλεῖται τὸ θέμα, σημειώνουμε ὅτι στὴν ἀνανέωσιν αὐτὴ ἰδιαιτέρας καὶ ἀποφασιστικῆς σημασίας παράγων θὰ εἶναι — ἐκτὸς ἀσφαλῶς τῆς εἰκόνας περὶ ἱερωσύνης, ποὺ προβάλλεται ἀπὸ τὴν Παράδοσιν τῶν Ἐκκλησιῶν¹⁵ — καὶ ἡ ἀντίληψιν ποὺ σχηματίζουμε γιὰ τὸν ρόλον

12. Βλ. ministerial formation ἀρ. 1, Ἰανουαρίου 1978, σ. 3-5· τελευταῖο τεῦχος τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 μηνὸς Ἰανουαρίου 1980.

13. Βλ. ministerial formation ἀρ. 4, Ὀκτ. 1978, σ. 18-22. Ὑπάρχει καὶ ἡ πλήρη ἐκθεσί τῆς συσκέψεως: Orthodox Theological Education for the Life and Witness of the Church, Geneva 1978.

14. Γιὰ λεπτομέρειες βλ. Μ. Χομπίτη, «Ποιμαντικὸ τμήμα στὰ πανεπιστήμια» καὶ Α. Πανώτη, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσιν», ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ 16 Σεπτ. 1977, σ. 3-4· τοῦ τελευταίου ἐπίσης «Ἡ μὴ μὴ μορφωσί τοῦ ἱεροῦ κλήρου», ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ 1 Νοεμβρ. 1979, σ. 3.

15. Γιὰ μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα βλ. Μ. Leplay-E. Marcus-P. Verghese, Priester und Pastoren, Zum Amtsverständnis in den christlichen Kirchen, Regensburg 1970. Ἀκόμη, τὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ Lewis J. Patsavos, «The Image of the Priest according to the three Hierarchs», ἐν

και την θέσι του ιερέως σήμερα. Οι στόχοι, το περιεχόμενο, οι μορφές οργανώσεως της ποιμαντικής εκπαιδεύσεως και συνεπώς τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα, συνειδητά ή όχι, εκπονούνται και καταρτίζονται σύμφωνα με την αντίληψη για το είδος ποιμένος, ιερέως, εκκλησιαστικού έργατος ή συνεργάτου επιθυμούμε να (δια—,έπι—)μορφώσουμε και για το είδος δραστηριότητας, ένορίας, εκκλησιαστικής κοινότητας ή κοινωνίας τον προορίζουμε. Προς αυτή την κατεύθυνσι κυρίως θα έπρεπε να μελετηθῆ το ὄλο θέμα της εκπαιδεύσεως, της μετεκπαιδεύσεως ὅσο και της συνεχούς μορφώσεως, της «διά βίου» εκπαιδεύσεως, του ιερέως και τῶν συνεργατῶν του μέσα στην μεταβαλλομένη κοινωνία του σήμερα και του αύριο¹⁶.

Πάντως, προς τὸ παρὸν και ἐφόσον ἡ διαδικασία καθορισμοῦ τοῦ ρόλου ἢ τῶν ρόλων τοῦ ιερέως σήμερα και αύριο εἶναι ἐργασία ὅχι τόσον εὐκόλη, δεδομένης και τῆς ποικιλίας και διαφορᾶς ἀντιλήψεων, κρίνεται χρήσιμο νὰ δοῦμε συνοπτικά και («ἐμπειρικά») τὰ σημεῖα, γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα στρέφεται ἡ ποιμαντικὴ ἐκπαίδευσι.

3.2 Ἐκτασι τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου και ἡ βοήθεια τῆς Ψυχολογίας

Καθοριστικὸς εἶναι ὁ παράγων τοῦ πεδίου ἢ τῶν πεδίων, στὰ ὁποῖα θὰ ἀσκήσῃ ὁ ἱερεὺς τὸ λειτουργημά του. Δύο κυρίως εἶναι τὰ πεδία: ὁ μεμονωμένος διάλογος με τοὺς πιστοὺς (i. ἐξομολόγησις, συμβουλευτικὴ, διάλογος με τὸν ἀσθενῆ, φυλακισμένον κ.λπ.) και ἡ ἐργασία καθ' ὁμάδας (μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας): ἐνορία, σχολεῖο, συνεργασία με τοὺς νέους, φυλακές, προετοιμασία τῶν μελλονύμφων, συμπαράστασι πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς ἐγγάμους κ.λπ. Σ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ εἶδη τῆς ποιμαντικῆς ἐργασίας ὀφείλει ἀσφαλῶς νὰ

The Greek Orthodox Theological Review, 21, Spring 1976, σ. 55-70.

16. Ἐδῶ σημειώνουμε ἐργασίες ποὺ ἀπαντοῦν στην προβληματικὴ ποὺ ἐξετέθη ἀνωτέρω. Ἀπὸ ἐρθόδοξη πλευρὰ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον τὸ ἀφιέρωμα τοῦ Orthodox Observer στὸ τεῦχος του τῆς 1 Φεβρ. 1978, «The Priest». Στὸ ἴδιο τεῦχος δημοσιεύεται κριτικὴ ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ J. Rexine τοῦ βιβλίου τοῦ C. S. Callian, Today's Pastor in Tomorrow's World, New York 1977. Περαιτέρω βλ. H. Faber, Profil eines Bettlers? Der Pfarrer im Wandel der modernen Gesellschaft, Göttingen 1976· F. Klostermann, Priester für Morgen, Innsbruck 1970· Y. Spiegel (Hg.) Pfarrer ohne Ortsgemeinde, München 1970· D. Grasso, «Le prêtre dans la communauté de demain», ἐν Laics aujourd'hui ἀρ. 23-24, 1977: 238-252· Cardinal François Marty, «Former des prêtres aujourd'hui», ἐν Bulletin de Saint-Sulpice 3, 1977: 172-184. Τὸ δελεῖο αὐτό, ὄργανο τῆς Compagnie des prêtres de Saint-Sulpice, ἐνὸς συνδέσμου ἀφιερωμένου στην ἐκπαίδευσι τῶν ἱερέων, παρέχει σ' ὅλους τοὺς τόμους του πολὺτιμα στοιχεῖα περὶ ποιμαντικῆς ἐκπαιδεύσεως.

εκπαιδευθῆ ὁ μέλλων ποιμὴν καὶ οἱ συνεργάτες του. Ἡ ποιμαντικὴ ἐκπαίδευσι πού θά λάβῃ, πρέπει ἐπομένως νὰ τὸν προετοιμάζῃ γιὰ ὅλο τὸ φάσμα τοῦ ποιμαντικοῦ του ἔργου. Ἐνας ἐκπαιδευόμενος μὲ μία τέτοια ἐκπαίδευσι πολλὰ ἀσφαλῶς θά ἔχῃ νὰ ὠφεληθῆ, ἂν ἡ ἐκπαίδευσι αὐτὴ ἐνταχθῆ συστηματικῶς ἐντὸς ἐνὸς συνολικοῦ προγράμματος ἀσκήσεως τῶν φοιτητῶν («ἐπὶ τοῦ πεδίου» (Field Education) καθ' ὅλη τὴν ἔκτασι τῶν μαθημάτων τοῦ πρακτικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας. Τέτοια προγράμματα δίδου στοὺς φοιτητὲς τὴν εὐκαιρία καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ μαθαίνουν καὶ νὰ διακονοῦν συγχρόνως στὸν χῶρο πού θά ὑπηρετήσουν μετὰ τὴν ἀποφοίτησί των¹⁷.

Ἐδῶ πρέπει νὰ τονισθῆ ἰδιαίτερα ἡ σημασία καὶ ἡ θέσι πού καταλαμβάνει ὅλο καὶ περισσότερο ἡ Ψυχολογία γενικὰ καὶ οἱ ψυχολογικὲς ἐπιστῆμες εἰδικώτερα στὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἢ στὰ ὑπὸ ἀνάπτυξι ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ τῶν ἱερατικῶν σεμιναρίων¹⁸.

Ἐὰν τώρα δοῦμε κάπως ἀναλυτικώτερα αὐτὰ τὰ προγράμματα, διαπιστώνουμε ὅτι συνήθως κρίνεται ἀναγκαῖος ὁ συνδυασμὸς τῆς παροχῆς θεωρητικῶν ψυχολογικῶν γνώσεων ἀλλὰ καὶ εὐκαιριῶν, μὲ τίς ὁποῖες μποροῦν ν' ἀσκοῦνται οἱ φοιτητὲς γιὰ τὴν ἀνάπτυξι καταλλήλων διαπροσωπικῶν στάσεων καὶ σχέσεων εἴτε μεμονωμένως εἴτε καθ' ὁμάδας. Τέτοιες εὐκαιρίες εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν οἱ προγραμματισμένες ἐπισκέψεις σὲ νοσοκομεῖα, φυλακὲς, ἐνοριακὰ κέντρα νεότητος, οἴκους εὐγηρίας, νεκροταφεῖα ἀλλὰ καὶ σὲ τομεῖς τῆς ἐνοριακῆς ποιμαντικῆς διακονίας ὅπως οἱ ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις, ἐπαφὲς κατὰ τὴν τέλεσι ἱερῶν μυστηρίων κ.ἄ. Εἶναι βασικὴ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐξάσκησι τῶν στὸν ποιμαντικὸ διάλογο καὶ τὴν δυναμικὴ τῶν ὁμάδων. Ἡ ἐποπτεία ἢ ἐπίβλεψι τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως γίνεται ὑπὸ καταλλήλως ἐκπαιδευμένων ἐποπτῶν γιὰ τὴν μεγαλύτερα ὠφέλεια τῶν ἀσκομένων¹⁹. Λαμβά-

17. Στὶς Η.Π.Α. ὑπάρχει εἰδικὸς σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος καθορίζει τὰ κριτήρια διὰ νὰ ἐγκριθῆ ἕνα πρόγραμμα τῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀσκήσεως τῶν φοιτητῶν καὶ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ὑπευθύνου προσωπικοῦ, πού ἐπιβλέπει αὐτὴ τὴν ἐξάσκησι. Ὁ σύνδεσμος ὀνομάζεται Association for Theological Field Education »ATFE) καὶ ἐκδίδει δελτίο πληροφοριῶν. Πολλὲς θεολογικὲς Σχολὲς καθορίζου στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους κοινὰ προγράμματα, πού οἱ φοιτητὲς δύνανται νὰ ἐπιλέγουν ἐναλλακτικῶς. Ἐπὶ παραδείγματι οἱ θεολογικὲς Σχολὲς τῆς Βοστώνης, πού ἀπαρτίζουν τὸ Boston Theological Institute (BTI), ἔχου ἐκδώσει εἰδικὸ φυλλάδιον, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐλληνικὸ γηροκομεῖο τῆς περιοχῆς, καθότι καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῆς Βοστώνης εἶναι μέλος τοῦ BTI.

18. Σαφῆ εἰκόνα ἀποκομίζει ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ δύο βασικὰ συλλογικὰ ἔργα, πού ἔχου κυκλοφορήσει τελευταίως στὴν Γερμανία: A. Arens (Hg.) Pastorale Bildung, Erfahrungen und Impulse zur Ausbildung und Fortbildung für den kirchlichen Dienst, Trier 1976· W. Becher (Hg.), Seelsorgeausbildung, Theorien-Methoden-Modelle, Göttingen 1976.

19. Περὶ ἐποπτείας βλ. F. Haarsma, «Supervision: ein Modell von Reflexion kirchlicher Praxis», ἐν Praktische Theologie Heute, σ. 609-623 καὶ

νεται υπό τῶν ὑπευθύνων ἐπίσης πρόνοια, ὥστε νά ὑπάρχη ἑναρμόνισι καί κατανομή τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος σέ ὄρες θεωρητικῆς διδασκαλίας, ἀσκήσεως καί ἐποπτείας.

Ἡ μέχρι τώρα ἐμπειρία μας ἀπό τέτοια προγράμματα μᾶς ἔχει πείσει ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὅτι οἱ φοιτητές εἶναι χρήσιμο νά καταρτίζωνται καί κατὰ τὸ δυνατόν νά ἀσκοῦνται σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα, τίς ἀρχές, τίς μεθόδους καί τὴν τεχνικὴ εἴτε τῆς ψυχολογίας τοῦ βάρους, εἴτε τῆς κλινικῆς ποιμαντικῆς καταρτίσεως, εἴτε τῆς δυναμικῆς τῶν ομάδων καί τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας, εἴτε τῆς ψυχολογίας τῆς ἐπικοινωνίας καί τῆς συμπεριφορᾶς. Πράγματι, ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων τάσεων καί περιοχῶν ψυχολογικῆς θεωρίας καί πρακτικῆς ἔχουν τύχει ἐφαρμογῶν γνώσεις, μέθοδοι ἐρεύνης, τρόποι ἐπεμβάσεως ἢ καί θεραπείας ἀκόμη στὸν χῶρο τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας σὲ βαθμὸ πού ὀπωσδήποτε ποικίλλει ἀπὸ ἐκκλησία σὲ ἐκκλησία καί ἀπὸ χώρα σὲ χώρα. Ἄς σημειωθῇ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὅτι ἡ Γερμανικὴ Ἐταιρεία Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τὸ 1972, καλύπτει μὲ τοὺς τέσσερις τομεῖς τῆς τὴν ποιμαντικὴν ἐκπαίδευσιν στίς ὡς ἄνω περιοχάς²⁰.

Τὴν προσπάθεια αὐτὴ τῆς «προσλήψεως» στοιχείων ἀπὸ τίς λεγόμενες ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀνθρωπολογικῆς ἐπιστῆμης καί κυρίως ἀπὸ τὴν ψυχολογία ἱκανῶν νά βοηθήσουν τὸ ἔργον τῆς ἐκκλησίας ἔχει ἀναλάβει ὡς ἀποστολὴ τῆς ἢ σχετικῶς νέα θεολογικὴ ἐπιστήμη τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας μὲ ἰδιαίτερες μεθόδους ἐρεύνης, ἐκπαιδεύσεως καί διαποιμάνσεως. Θὰ ἀναπτύξουμε λοιπὸν κατωτέρω ὀρισμένες ἀπόψεις γὰρ τὸν προβληματισμὸν καί τὴν θέσιν τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας στὸν χῶρον τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης καί ἰδιαιτέρως τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας.

«Weiterführende pastorale Bildung in Holland», ἐν *Prophetische Diakonie, Impulse und Modelle für eine zukunftsweisende Pastoral*, Wien 1977, σ. 97-112. Ἀρίστη συμβολὴ στὸ θέμα ἀποτελεῖ ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ H. Andriessen, *Pastorale Supervision, Praxisberatung in der Kirche*, München 1977.

20. Ἡ Deutsche Gesellschaft für Pastoralpsychologie (DGfP), μὲ ἔδρα τὴν Στουτγάρδη, ἐπιτελεῖ ἀξιόλογο ἔργον ἐκπαιδεύσεως στὸν γερμανόφωνο χῶρον. Μὲ ὑψηλὰ κριτήρια ἐπιλογῆς καί ἀναλόγως τῶν προϋποθέσεων τοῦ ὑποψηφίου γίνεται ἡ ἐγγραφή στοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς. Τὰ ἐτήσια συνέδρια κατὰ μῆνα Μάιο εἶναι εὐκαιρίες ἐμβαθύνσεως σὲ συγκεκριμένα θέματα ἐκμαθήσεως μεθόδων καί ἀνταλλαγῶν ἀπόψεων σὲ ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τὴν κοινὴ γνώμη. Ἐπιθέσεις ἐκ μέρους ὀρισμένων ἐκκλησιαστικῶν κύκλων ἐναντίον τῆς χρησιμοποίησεως τῆς Ψυχολογίας καί ἰδιαίτερα τῆς δυναμικῆς τῶν ομάδων στὸν ἐκκλησιαστικὸν χῶρον ἠνάγκασαν τὴν Ἐταιρεία νά λάβῃ θέσιν καί νά ὀργανώσῃ δημόσιες συζητήσεις. Βλ. τὴν εἰδικὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐταιρείας τὴν ἀνοίξει τοῦ 1978: «Zur Situation der Pastoralpsychologie in der Bundesrepublik Deutschland» (16 σ.). Τὴν ἀπήχησι πού εἶχε ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ τὴ βλέπει κανεὶς ἀποτυπωμένην στὸ *Informationsblatt* τῆς Ἐταιρείας τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1978 καί τῆς περιόδου 1978-80.

4 Ο ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ Η ΘΕΣΙ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Όπως έσημειώσαμε στην αρχή τής μελέτης μας πολλές ανακατατάξεις γίνονται τελευταίως στην Δύσι για τὸ νόημα, τὸ περιεχόμενο, τοὺς στόχους τής Πρακτικῆς ἢ Ποιμαντικῆς Θεολογίας καὶ τῶν ἐπὶ μέρος μαθημάτων, τὰ ὁποῖα τὴν ἀπαρτίζουν, καθὼς καὶ γιὰ τὸν τρόπο διδασκαλίας τής σχετικῆς ὕλης.

4.1 Ψυχολογία καὶ Ποιμαντική: ἡ Ψυχολογία στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τής Ἐκκλησίας

Ἰδιαιτέρως ἀπασχολεῖ τὸν κλάδο αὐτὸν τής Θεολογίας ἡ θέσι τής Ψυχολογίας στὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἢ στὰ ὑπὸ ἀνάπτυξι ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα τῶν Θεολογικῶν σχολῶν καὶ τῶν ἱερατικῶν σεμιναρίων. Ἡ ἐνασχόλησι αὐτὴ σήμερα ἀπηχεῖ βεβαίως παλαιότερα ἐρωτήματα καὶ συζητήσεις ἀν καὶ κατὰ π ὅ σ ο ν εἶναι χρήσιμος ἡ Ψυχολογία γιὰ τὸ ποιμαντικὸ ἔργο τής Ἐκκλησίας.

Εἶναι δυνατὸν ἡ Ψυχολογία ἐν γένει καὶ οἱ ἐπὶ μέρος ψυχολογικὲς ἐπιστῆμες εἰδικώτερα, νὰ συμβάλουν στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τής Ἐκκλησίας; Εἶναι δυνατὸν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου γνωρίζοντες τὰ διδάγματα τῶν ψυχολογικῶν ἐρευνῶν, νὰ ἐπιτελέσουν ἀρτιώτερον τὸ ἔργο των; Ὁ ἀνωτέρω προβληματισμὸς πρέπει νὰ προστεθῆ σ' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος διερωτᾶται ὡς πρὸς τὴν χρησιμότητα τής Ψυχολογίας γενικῶς γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ ἐκφράζεται ἔχι μόνον ἐκ μέρος θεολόγων ἀλλὰ καὶ ψυχολόγων²¹.

Ὅμως παρὰ τὶς πρῶτες ἀντιρρήσεις γιὰ τὸ εἶδος τής βοήθειας, τὸ ὁποῖον δύναται ἡ Ψυχολογία νὰ προσφέρῃ στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τής Ἐκκλησίας, ἡ πρακτικὴ ἀπάντησι, πού δίδεται στὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα, διατηρουμένων ἴσως ὠρισμένων θεωρητικῶν ἐπιφυλάξεων, εἶναι καταφατικὴ. Ἡ εἴ-

21. Βλ. ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου B. Grom s.j., «Psychoboom—eine humanere Zukunft?», ἐν *Stimmen der Zeit* Mai 1977: 289-290· M. Richelle, *Pourquoi les psychologues?*, Bruxelles 1968· A. Cörres, *Kennt die Psychologie den Menschen?*, München 1978.

σοδος τῆς Ψυχολογίας στὸν χῶρο τοῦ πρακτικοῦ τῆς Θεολογίας κλάδου ὡς καὶ τὸ πλῆθος τῶν σχετικῶν συγγραφῶν μαρτυρεῖ γιὰ τὴν πεποίθησι στὴν πραγματικότητα τῆς παρεχομένης βοήθειας²².

Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸ εἶναι δυνατὸν, κάθε μία ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν (μαθησεων=disciplines), οἱ ὁποῖες συνιστοῦν τὸν πρακτικὸ κλάδο τῆς θεολογίας, νὰ συγκροτήσῃ σὲ σῶμα τίς ψυχολογικὲς ἐκεῖνες γνώσεις, ποὺ κρίνονται ἀναγκαῖες γιὰ τὴν πραγμάτωσι τῶν στόχων κάθε μιᾶς. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐργασθοῦν ἡ Κατηχητική, ἡ Ὁρησκευτική Παιδαγωγική, ἡ Ὁμιλητική, ἡ Λειτουργική, ἡ Ποιμαντική, τὸ Κανονικὸ Δίκαιο, ἡ Ἱεραποστολική²³.

4.2 Ἡ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία ὡς ψυχολογία τοῦ ἀνισταμένου ἀνθρώπου

Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου δυνατὸν εἰδικὴ μάθησι, εἰδικὴ κατεύθυνσι τοῦ πρακτικοῦ τῆς Θεολογίας κλάδου νὰ ἔχη ὡς ἔργο τῆς τὴν ψυχολογικὴ θεμελίωσι τῆς πραγματώσεως τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ψυχολογικῶν ἐκείνων γνώσεων, τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν μεθόδων, οἱ ὁποῖες ἐκάστοτε κρίνονται ἀπαραίτητοι πρὸς τοῦτο. Τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναλάβῃ ἡ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία (ἐφεξῆς ΠΨ) εὐρισκομένη σὲ συνεχῆ διάλογο πρὸς τίς ψυχολογικὲς καὶ τίς θεολογικὲς ἐπιστῆμες καὶ μαθήσεις, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν κυρίως τὴν Πρακτικὴν ἢ Ποιμαντικὴν Θεολογίαν. Ἐπομένως ἡ ΠΨ δὲν εἶναι μόνον βοηθητικὴ ἐπιστῆμη τῆς Ποιμαντικῆς ὑπὸ τὴν στενὴ ἔννοιάν της, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν Ψυχολογία στὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐν γένει πράξεως τῆς Ἐκκλησίας σ' ὅλους τοὺς τομεῖς ἐργασίας αὐτῆς (στὴν κατήχησι, τὸ κήρυγμα, τὴν λατρεία, τὴν ποιμαντικὴν τῶν νέων καὶ τῆς τρίτης ἡλικίας, ἐκκλησιαστικὴν εὐταξία κ.λπ.)²⁴.

22. Πρὸβλ. E. Ringel-W. Van Lun, *Die Tiefenpsychologie hilft dem Seelsorger* (1953)· *Psychologie et Pastorale*, Louvain 1963· I. Κορναράκη, *Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ποιμαντικῆς φροντίδος καὶ ψυχοθεραπείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου*, Ἀθήναι 1957· VV. L. Northridge, *Ψυχολογία καὶ τὸ ἔργον τῆς καθοδηγήσεως τῶν ψυχῶν* (Πρόλογος-Μετάφρασις Σ. X. Ἀγουρίδου), Θεσσαλονίκη 1959· L. Debarge, *Psychologie et Pastorale*, Paris 1968· R. Stertenbrink — H. L. von Canitz, *Psychologie als Glaubenshilfe*, Regensburg 1974· V. Läßle — J. Scharfenberg (Hg.), *Psychotherapie und Seelsorge*, Darmstadt 1977· Σ. X. Ἀγουρίδου, *Ψυχολογία καὶ Ὁρησκευτικὴ ζωὴ*, Θεσσαλονίκη 1978.

23. Πρὸβλ. I. Κορναράκη, *Σχέσις τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον*, σ. 34.

24. D. Stollberg, «Was ist Pastoralpsychologie», ἐν *Wege zum Men-*

Ὡς ἐπὶ μέρους θεολογικῆ ἐπιστήμῃ ἡ ΠΨ προϋποθέτει τὸν διάλογο, ὁ ὁποῖος ἔχει προηγηθῆ, μεταξύ Θεολογίας καὶ Ψυχολογίας (Ψυχολογίας τοῦ βάθους, Ψυχοπαθολογίας, Ψυχοθεραπείας), Ἱατρικῆς, Ψυχιατρικῆς, Ψυχολογίας καὶ Θρησκείας καὶ γενικώτερον μεταξύ Θεολογίας καὶ ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν²⁵.

Ἡ ΠΨ συμβάλλει καὶ αὐτὴ μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ προσφέρει μαζὶ μὲ τὴν Ποιμαντικὴ Κοινωνιολογία καὶ τὴν Ποιμαντικὴ Ἱατρικὴ στὴν οἰκοδόμησι μιᾶς ἐπικαίρου Ποιμαντικῆς Ἀνθρωπολογίας, ἡ ὁποία συνιστᾷ τὴν ἀφετηρία γιὰ μία ὀρθὴ διαποίμανσι τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου²⁶.

Ἐχει λεχθῆ ὅτι ἡ Ψυχολογία, ἀντλοῦσα τὶς γνώσεις τῆς ἀπὸ τὴν πρᾶξι τῶν ψυχολογικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ψυχολογία τοῦ «πεπτωκότος» ἀνθρώπου²⁷.

Ἡ ΠΨ ὅμως ἀσχολουμένη μὲ τὸν ἐν Ἐκκλησίᾳ ἄνθρωπο καὶ μὲ τὴν βίωσι ὑπὸ τῶν πιστῶν τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ, κυρίως ὡς ψυχολογία τοῦ «ἀνισταμένου» ἀνθρώπου, διότι ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον σπουδάζει καὶ αὐτὸν βοηθεῖ. Ὡς ἐκ τούτου μάλιστα ἡ

chen 20, Juni 1968, σ. 215, 216. S. Hiltner, «Psychology and the Church», ἐν *Pastoral Psychology* 21, January 1970, 23-37.

25. Χαρακτηριστικὸς ἦτο ὁ τίτλος τοῦ 6ου συνεδρίου τῆς «Association Catholique Internationale d' Études Médico-psychologiques» (ἀπὸ τὸ 1978 ἔχει μετονομασθῆ σὲ «Association Internationale d' Etudes Médico-psychologiques et Religieuses» A.I.E.M.P.R.): *La foi interrogée par les sciences médico-psychologiques*, ποὺ ἔγινε στὸ Λουξεμβούργο ἀπὸ 23-29 Ἰουλίου 1972. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ J. M. Pohier, *Psychologie et Théologie*, Paris 1967, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ συλλογὴ ἄρθρων τῶν τελευταίων δεκαετιῶν γύρω ἀπὸ τὴν σχέσι Ψυχανάλυσεως καὶ Θρησκείας, ποὺ ἐξεδόθη ἀπὸ τοὺς Eckart Nase-Joachim Scharfenberg, *Psychoanalyse und Religion*, Darmstadt 1977.

26. Βλ. λῆμμα τοῦ Cottfried Griesl, «Pastoralanthropologie», *Praktisches Wörterbuch der Pastoral-Anthropologie*, Wien 1975, 805-809. Τὸ Λεξικὸ αὐτὸ ἀποτυπώνει τὶς νεώτερες τάσεις συνεργασίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν Θεολογία. Ἡ Ποιμαντικὴ Ἀνθρωπολογία εἶναι ἐξέλιξι τῆς Ποιμαντικῆς Ἱατρικῆς μὲ στόχο τὴν σύνθεσι Ἱατρικῆς, Ψυχολογίας καὶ Κοινωνιολογίας. Περαιτέρω βλ. H. Pompey, «Von der Pastoralmedizin zur Pastoralanthropologie», ἐν *Von der Pastoraltheologie zur Praktischen Theologie*, München 1976, σ. 159-197. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ νέα «Pastoralanthropologische Reihe: Sehen-Verstehen-Helfen», ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ 1979 κ.έ. μερίμνη τῶν συνεργατῶν τοῦ μνημονευθέντος Λεξικοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκδοτικὸ οἶκο (Herder-Vandenhoeck und Ruprecht).

27. I. Κορνάρη, Βιβλικὰ ψυχολογικά, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 19, 22.

ΠΨ, προκύπτουσα ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως καὶ ἐμπειρίας, ἐπιτελεῖ καὶ αὐτοτελεῖ ἐπιστημονικὴ συμβολή²⁸.

4.3 Ποιμαντικὴ Ψυχολογία καὶ Ψυχολογία τῆς Θρησκείας.

Ἡ ΠΨ, ἐπὶ μέρος θεολογικὴ ἐπιστήμη, εἶναι ἐξ ἄλλου ἐπὶ μέρος κατεύθυνσι — ἡ ἀρχαιότερα ἴσως²⁹ — τῆς ἐφηρμοσμένης Ψυχολογίας. Στὴν ἐφηρμοσμένη Ψυχολογία ἀνήκει ἐπίσης καὶ ἡ Ψυχολογία τῆς Θρησκείας (ἐφεξῆς ΨΘ), ἀν καὶ αὐτὴ ἀνήκει ἐπίσης στὸν χῶρο τῆς συγκριτικῆς Θρησκευολογίας καὶ στὸν χῶρο τῆς συστηματικῆς Θεολογίας. Ἐχει ἤδη ὑπάρξει μακρὰ συζήτησι γὰρ τὴν σχέσι καὶ τὸν καθορισμὸ τοῦ ἐρευνητικοῦ πεδίου τῆς ΨΘ καὶ ΠΨ³⁰.

Ἀντικείμενα καὶ μέθοδοι ἐρένης τῶν δύο τούτων — θεολογικῶν καὶ συνάμα ψυχολογικῶν — ἐπιστημῶν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπίπτουν· ἡ διαφορὰ των ἔγκειται κυρίως στοὺς διαφορετικοὺς στόχους καὶ τίς διαφορετικὰς ἐρευνητικὰς προθέσεις. Ἐνῶ στὴν Ψυχολογία τῆς Θρησκείας ἡ Ψυχολογία ὡς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία στρέφεται πρὸς τὴν θρησκευτικὴν περιοχὴν, γὰρ νὰ διερευνηθῇ ποικίλα θρησκευτικὰ φαινόμενα (:θρησκευτικὴ καὶ χαρισματικὴ ἐμπειρία, προσευχὴ, τελετουργίαι, λειτουργικὰ σύμβολα, μύθους, ἐνοχί, μεταστροφή κ.τ.τ.)³¹, στὴν Ποιμαντικὴ Ψυχολογία εἶναι ἡ Πρακτικὴ Θεολογία ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται μὲ τὰ ποιμαντικὰ τῆς ἐρωτήματα πρὸς τὴν Ψυχολογία³². Ἐνίοτε εἶναι δυνατὸν ἡ ΨΘ νὰ ἀναλαμβάνη

28. Πρβλ. D. Stollberg, «Was ist Pastoralpsychologie?», σ. 216; H. Pompey, «Aufgaben und Möglichkeiten einer Pastoralpsychologie», ἐν *Diakonia* 3, 1972, σ. 378-385; H. Faber, *Profil eines Bettlers?*, σ. 82-90.

29. H. Pompey, «Pastoralpsychologie — Die Entwicklung der ältesten Teildisziplin der Angewandten Psychologie», ἐν *Psychologie und Praxis* 16, 1972, 168-175.

30. Βλ. μετὰξὺ ἄλλων H. Pompey, «Religionspsychologie, Pastoralpsychologie und Moralpsychologie. Eine wissenschaftliche Ortsbestimmung», ἐν *Wege zum Menschen* 24, 1972, 10: 385-388· W. Arnold, *Diskussionsbeitrag* εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 25 Συμπόσιον: *Psychologie Pastorale* τοῦ 17ου Συνεδρίου τῆς Association Internationale de Psychologie Appliquée, Λιέγη (Βέλγιον) 25-30 Ἰουλίου 1971, ἐν *Actes*, Bruxelles, Editest, 1972, t. II, σ. 1559-60· I. Κορναράκη, *Βιβλικὰ ψυχολογικά μαθήματα*, σ. 12· Ν. Νησιώτη, *Παραδόσεις Ψυχολογίας τῆς Θρησκείας*, Ἀθήναι 1978.

31. Βλ. ἐπὶ παραδείγματι A. Godin, «Le chrétien à l'écoute de la psychologie», ἐν *Bilan de la Théologie du XXe siècle*, Tournai 1970, t. I, σ. 177-207· G. Scobie, «The psychology of religion: A religious revival?», ἐν *Bulletin of British Psychological Society* 30, 1977, σ. 142-144.

32. G. Griesl, *Pastoralpsychologische Studien*, Innsbruck 1966· R. Riess (Hg.) *Perspektiven der Pastoralpsychologie*, Göttingen 1974.

ποιμαντικοψυχολογικές λειτουργίες αν και δεν είναι ταυτόσημος προς την ΠΨ. Παράδειγμα έστω, μεταξύ άλλων, το έννατο κεφάλαιο τής ΨΘ του W. Gruehn «Έφηρμοσμένη ΨΘ», ή όποία κατ' ούσίαν είναι ΠΨ³³.

Έν πάση περιπτώσει δεν είναι σκόπιμο να όμιλοϋμε περι τής Ποιμαντικής Ψυχολογίας ως έφαρμογής μιās θεωρίας, εν προκειμένω τής Ψυχολογίας τής Θρησκείας. Βέβαιον όμως είναι ότι ή Ψυχολογία τής Θρησκείας δύναται να παράσχη πολύτιμη βοήθεια στην επίλυσι προβλημάτων τόσο τής Ποιμαντικής Θεολογίας όσο και τής Ποιμαντικής Ψυχολογίας. Ωρισμένοι μάλιστα διαβλέπουν ότι βαδίζομεν προς μία στενωτέρα συνεργασία μεταξύ των³⁴.

Όπωςδήποτε όμως και παρά την άμοιβαίότητα και την συμπληρωματικότητα που τις διακρίνει, κάθε μία από αυτές διατηρεϊ σχετική αυτότέλεια, όπως φαίνεται και από το γεγονός ότι συχνά διδάσκονται υπό διαφορετικών καθηγητών, που ανήκουν μάλιστα εις διαφορετικούς θεολογικούς κλάδους ή τομεϊς ή ακόμη και σχολάς (πανεπιστημιακάς). Έν τούτοις υπάρχουν περιπτώσεις διδασκαλίας και των δύο κλάδων ψυχολογίας — ποιμαντικής και τής θρησκείας — από τον ίδιο καθηγητή. Έμφανίζεται πάντως σήμερα ή τάσι να επικρατήση ένα νέο σχήμα διδασκαλίας των ψυχολογικών μαθημάτων και τής αντίστοιχου ύλης στον πρακτικό κλάδο τής Θεολογίας.

4.4 ΈΗ διδασκαλία τής Ποιμαντικής Ψυχολογίας.

Έν όψει των νέων αρχών, που πρυτανεύουν στην δομή των πανεπιστημίων και των επί μέρους πανεπιστημιακών σχολών³⁵, εύκταϊον θα ήτο στους τομεϊς τής Πρακτικής Θεολογίας των Θεολογικών Σχολών να υπάρξη ιδιαίτερος πυρήν ή τμήμα, το «Ψυχολογικό», το όποιο θα έχη μεταξύ άλλων την εϋθύνη για: την δι ε ρ ε υ ν η σ ι των σχέσεων μεταξύ Θρησκείας, Θεολογίας, Έκκλησίας και Ψυχολογίας· την δι δ α σ κ α λ ι α άντικειμένων αυτής τής γνωστικής περιοχής· την έ φ α ρ μ ο γ ή των άνωτέρω στο καθόλου ποιμαντικό έργο τής Έκκλησίας.

33. W. Gruehn, Ψυχολογία τής θρησκείας, Άθήναι 1938, σ. 181-187.

34. Βλ. D. Capps, «Pastoral Care and Psychology of Religion: Toward a New Alliance», εν Pastoral Psychology 26, Spring 1978, 3: 187-200· L. Debarge, «Où va la psychologie pastorale?», εν Mélanges de science religieuse 32, 1975, σ. 193-206· επίσης το άφιέρωμα «Pastoral Psychology: the next 20 years» του περιοδικού Pastoral Psychology τεϋχος Φεβρουαρίου 1970.

35. Πρβλ. μεταξύ άλλων S. Schiefelbein, «Μια ριζική μεταρρύθμιση στο πρόγραμμα του Χάρβαρντ ξεκινάει από το έρώτημα: Τί κάνει τον άνθρωπο μορφωμένο;», Τ ό Β ή μ α, 4 Φεβρ. 1979, σ. 18.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ σχέσις μεταξύ τῶν τριῶν λειτουργιῶν (ἐρεύνης-διδασκαλίας-ἐφαρμογῶν) τοῦ ψυχολογικοῦ πυρῆνος τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας θὰ πρέπει νὰ διέπεται ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμφιδρόμου ἐπικοινωνίας (Feedback) καὶ τῆς ἐνεργοῦ ἐρεύνης (Action Research, Handlungsforschung)³⁶.

Ὁ ψυχολογικὸς αὐτὸς πυρῆν εἰσαγωγικῶς θὰ καλύπτῃ ὅπωςδήποτε περιεχόμενα ἀπὸ τὴν γενικὴ καὶ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία, τὴν ψυχολογία τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἀγωγῆς, κατὰ κύριον ὅμως λόγον ἀπὸ τὴν Ποιμαντικὴ Ψυχολογία καὶ τὴν Ψυχολογία τῆς Ὁρησκείας, μὲ ἀπώτερον στόχον νὰ χαρακτηρισθῆ ὁ πυρῆν αὐτὸς ὡς «Ποιμαντικὴ Ἀνθρωπολογία», ἀφοῦ συμπεριλάβῃ γνωστικὰ ἀντικείμενα καὶ ἀπὸ τὴν Κοινωνιολογία καὶ τὴν Ἱατρικὴ (βλ. ἀνωτέρω).

Καθὼς εἶναι ἐπόμενο, ἓνας τόσον ἐκτεταμένος ἐπιστημονικῶς χῶρος ἀπὸ πλευρᾶς ἀντικειμένων, ἐρευνητικῶν μεθόδων καὶ ἐφαρμογῶν, δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπεύεται ὑπὸ ἐνὸς μόνου ἐπιστήμονος ἀλλὰ ὑπὸ περισσοτέρων καὶ μάλιστα περισσοτέρων εἰδικότητων καὶ ἀκαδημαϊκῶν βαθμῶν. Τοὺς ἐπιστήμονας αὐτοὺς πρέπει ὅλους νὰ τοὺς διακρίνῃ ἡ ποιμαντικὴ διάστασι τῆς προσεγγίσεως τῶν θεμάτων τῆς εἰδικότητός των, διότι αὐτὴ ἡ προϋπόθεσι θὰ ἐγγυᾶται καὶ τὴν συμβολὴν των στὴν οἰκοδόμησι τῆς Ποιμαντικῆς Ἀνθρωπολογίας γενικᾶ καὶ τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας εἰδικώτερα.

Εὐχρῆς ἔργον θὰ εἶναι, αὐτὴ ἡ δομὴ τοῦ ποιμαντικοῦ ψυχολογικοῦ πυρῆνος τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας νὰ καλύψῃ ὄχι μόνον προπτυχιακὰς ἀνάγκας τῶν φοιτητῶν ἀλλὰ καὶ μεταπτυχιακὰς καὶ ἐπιμορφωτικὰς γιὰ τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς λαϊκοὺς συνεργάτες τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἀποκλειῶνται καὶ οἱ θεολόγοι καθηγητὲς τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ «ἀνοικτοῦ πανεπιστημίου» (Open University, εἰδικὰ μαθήματα ὀργανωμένα γιὰ τὶς προηγούμενες κατηγορίες προσώπων) εἴτε σὲ συνεργασία μὲ τὴν Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ἐπιμορφώσεως τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου» καὶ μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων γιὰ τὴν μετεκπαίδευσιν καθηγητῶν μαθημάτων τοῦ πρακτικοῦ τῆς θεολογίας κλάδου ὑπηρετούντων στὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἀνάλογη συνεργασία εἶναι δυνατὴ μὲ τὴν Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς «Θείας Λατρείας καὶ τοῦ Ποιμαντικοῦ Ἔργου» ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν κατ' ἐξοχὴν ὀργανισμὸν ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὸ καθόλου ἱεραποστολικὸ καὶ μορφωτικὸ ἔργον τῆς

36. Βλ. τὰ ἄρθρα τῶν R. Zerfass, «Praktische Theologie als Handlungswissenschaft» καὶ H. Schröer, «Forschungsmethoden in der Praktischen Theologie», ἐν Praktische Theologie Heute, σ. 164-177 καὶ 206-224.

Ἐκκλησίας, τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μὲ ἐπὶ μέρους Ἱερές Μητροπόλεις.

Στὸ σημεῖον ὅμως αὐτὸ κρίνεται ἀπαραίτητο νὰ ἐπισημανθῆ ἡ ἀναγκαιότης καθιερώσεως προγράμματος μεταπτυχιακῶν σπουδῶν στὸ Ποιμαντικὸ Τμῆμα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, στὸ ὁποῖο θὰ δύναται νὰ ἐνταχθῆ καταλλήλως καὶ τὸ ἐν λόγῳ πρόγραμμα³⁷.

Ἡ ἐγγραφή σπουδαστῶν στὸν μεταπτυχιακὸ κύκλο θὰ εἶναι δυνατὴ βάσει ἐνδεικτικοῦ, τὸ ὁποῖο θὰ δηλώνη ὅτι οἱ ὑποψήφιοι ἔχουν παρακολουθήσει σειρὰ μαθημάτων ἐκ τοῦ βασικοῦ ποιμαντικοῦ κύκλου μετὰ τῶν συναπτομένων ποιμαντικῶν ἀσκήσεων, ἐπισκέψεων καὶ φροντιστηριακῶν ἐργασιῶν — μαθημάτων, τὰ ὁποῖα, θεραπευόμενα ὑπὸ τῶν νεοϊδρυθεισῶν ἐδρῶν, οἱ παλαιότεροι φοιτητὲς δὲν ἔχουν ἀσφαλῶς παρακολουθήσει. Τὰ μαθήματα αὐτὰ κρίνονται ὡς προπαιδευτικὰ γιὰ τὸν μεταπτυχιακὸ κύκλο καὶ οἱ ὑποψήφιοι θὰ ὀφείλουν νὰ ἔχουν ἐξετασθῆ ἐπιτυχῶς εἰς αὐτά. Τὰ μεταπτυχιακὰ στάδια θὰ μπορεῖ νὰ περιλαμβάνη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἰδικὴ διπλωματικὴ ἐργασία καὶ νὰ παρέχη διδακτορικὸν δίπλωμα ποιμαντικῆς κατευθύνσεως³⁸.

Τέλος ἡ δομὴ αὐτῆ τοῦ «ψυχολογικοῦ πυρῆνος» εὐνοεῖ τὴν συνεργασία καὶ μὲ ἄλλους πανεπιστημιακοὺς φορεῖς καὶ ἐρευνητικὰ κέντρα, ἐπιστημονικὲς ἑταιρεῖες καὶ ἐπιστημονικοὺς συλλόγους, πού ἀσκοῦν ἀνάλογο ἔργο στὴν χώρα μας. Ὁ πυρῆν αὐτὸς θὰ ἐπιδιώξη ἐπίσης καὶ συνεργασίες διεθνοῦς ἐπιπέδου γιὰ τὴν πλήρη ἐνημέρωσί του.

37. Στὰ πλαίσια τοῦ προγράμματος αὐτοῦ δύναται νὰ ὑλοποιηθῆ καὶ ἡ πρότασι τοῦ Καθηγητοῦ Ι. Κορναράκη περὶ ἰδρύσεως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐνὸς Ποιμαντικοῦ Κέντρου, τοῦ θὰ ἐχρησίμευε ὡς Ποιμαντικὸ Διδασκαλεῖο γιὰ τὴν ποιμαντικὴ μετεκπαίδευσί τῶν Ἐφημερίων (Ἀρχιμ. Τιμοθέου Τριβιζᾶ, Ἡ ὁρθόδοξος πνευματικὴ τῆς καὶ τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1976, σ. 14-15).

38. Πρβλ. D. Lewis, «Participating in a Doctor of Ministry Program: Its Affect on the Pastor's Effectiveness and the Parish's Ministry», ἐν *Pastoral Psychology* 27, Spring 1979, 3: 191-201.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
1 Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ: ΤΑ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ	7
2 Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ ΣΤΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ	9
2.1 'Η σύσκεψη του Bossey (1967)	9
2.2 'Η σύσκεψη του Arnoldshain (1972)	9
2.3 'Η σύσκεψη του Rüslikon (1975)	10
2.4 'Η σύσκεψη του Eisenach (1977)	11
2.5 'Η σύσκεψη του 'Εδιμβούργου (1979)	13
2.6 Μελλοντικές συσκέψεις (1981, 1983, 1985)	14
3 ΤΟ ΕΥΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ	15
3.1 Ρόλοι του ιερέως σήμερα και ποιμαντική εκπαίδευσι	16
3.2 'Εκτασι του ποιμαντικού έργου και ή βοήθεια τής Ψυχολογίας	17
4 Ο ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΙ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ	20
4.1 Ψυχολογία και Ποιμαντική: ή Ψυχολογία στο ποιμαντικό έργο τής 'Εκκλησίας	20
4.2 'Η ποιμαντική Ψυχολογία ως ή ψυχολογία του ανισταμένου ανθρώπου	21
4.3 Ποιμαντική Ψυχολογία και Ψυχολογία τής Θρησκείας	23
4.4 'Η διδασκαλία τής Ποιμαντικής Ψυχολογίας	24

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: 'Ι. Μιχαήλ, 'Αναστασάκη 3, Ζωγράφου

